

stěnách visí původní návěstidla a halogenové osvětlení těžního stroje. Interiér strojovny je dnes obohacen paleontologickou expozicí s nálezy získanými při těžbě uhlí.

Těžní stroj typu 2B 6035 sestává z motoru, lanového bubnu, řídicího stanoviště strojníka, napájecího systému WARD LEONARD a příslušenství. Společně s generátorem pro výrobu stejnosměrného proudu byl vyroben v roce 1961 ČKD Praha, v. z. Slaný, do provozu byl uveden v roce 1964. Motor se zde již nenachází, v roce 2004 byl rozebrán a odvezen na důl Lazy do Ostravy. Motor byl uložen axiálně na hřídeli a tvořil jeden celek s lanovým bubnem, který zůstal uložen neporušený na svém původním místě. Na bubnu o průměru 6 m a šířce 3,5 m je navinuto ocelové lano o průměru 50 mm, jedna obálka lana činí 18,5 m. Ložiska bubnu mají automatické maznice k mazání za provozu. Stanoviště strojníka tvoří kabina z prosklené ocelové konstrukce s prosklenými stěnami osazená mezi motorem s bubnem a měničnou proudou. Uvnitř stanoviště se nachází kompletní neporušený ovládací mechanismus s řídicími pákami pro pojízdné vzduchové a pneumatické brzdy, dorozumívací a signální zařízení a hloubkoměr s ukazatelem polohy těžních nádob v podzemí. Stroj je konstruován tak, aby mohl jezdit i bez strojníka v automatickém provozu. Napájecí systém osazený v měničně sestává z generátoru pro výrobu stejnosměrného proudu, jehož součástí jsou i budiče a rozvodné skříně pro napětí 6000 V. Stroj byl napájen stejnosměrným proudem kvůli plynulému spuštění a zastavení. V suterénu strojovny se nacházejí ovládací, převodový a mazací mechanismus těžního stroje a dva pomocné kompresory pro natlakování brzd.

DŮL JŮLIE

Šachetní budova i strojovna dolu Jůlie jsou zděné objekty zastřešené sedlovými střechami z nýtovaných ocelových příhradových vazníků, s hrubě omítanými plochami fasád členěnými lizénami a římsami z režného cihlového zdiva, římsy navíc zvýrazňují ozuby. Vnitřní prostory prosvětlují výškově obdélná průmyslová okna s železnými rámy osazená v obdélných otvorech se segmentovými záklenky z režného cihlového zdiva. Patrová šachetní budova je v úrovni odnímací plošiny spojená tunelem pro důlní vozy s odnímací plošinou šachetní budovy jámy Jan. K budově navíc přiléhají mladší provozní objekty, především ventilátorovna s dvěma axiálními ventilátory k odvětrání podzemí.

Těžní věž dolu Jůlie je rovněž ocelová kozlíková s dvěma lanovicemi, částečně obezděná těžní budovou. Její výška dosahuje 36 m. Jáma kruhového profilu byla prohloubena až do úrovně 865,1 m. Do hloubky 450 m je vyzděná z cihel s cementovou omítkou, v hloubce 450–865 m ztužuje její stěny litý vyztužený beton. Průměr ohlubně je 4,5 m, v hloubce 450 m byla šířka jámy 6,5 m. V současné době je 8 m pod ohlubní, tj. pod vyústěním jámy na povrchu, zaplavená a zakrytá železobetonovou deskou. V hloubce 7,5 m od ohlubně je vyveden výdušný kanál o délce cca 15 m s vertikálním vyústěním k ventilátorům. Sestup na úroveň krycí desky umožňuje původní havarijní oddělení s nouzovými žebříky za ochrannou mříží jamové stolice. Nad ohlubní jsou v jamové stolici osazeny dvě dvouetážové těžní nádoby na čtyři vozy (dva a dva nad sebou), jedna rezervní je pro ukázkou vystavena mimo těžní konstrukci. Patro budovy tvoří odnímací plošina přístupná po ocelovém šnekovém schodišti v koutě objektu. I zde je plošina dochována v téměř nezměněné podobě včetně kolejnic se vzduchovými naražeči pro pohyb důlních vozů, které odjížděly tunelem do výklopny těžní budovy jámy Jan. Ani zde nechybí původní návěstní cedule a signalizační zařízení.

V samostatně stojící strojovně je osazený těžní stroj typu 2B3514. V roce 1955 jej vyrobily plzeňské Závody V. I. Lenina, na jámu byl osazen v roce 1969. V letech 1955–1969 sloužil na rudných dolech v Mníšku pod Brdy. Těžebně sloužil do roku 1992, provozně do roku 2004. Stroj má dva lanové bubny o průměru 3,5 m a motor o výkonu 380 kW. V provozu byl v hloubce od 0 do 450 m, tedy do úrovně 6. patra. Od hloubky 450 m bylo v provozu samostatné zařízení. Lanové bubny zaujímají prostor přízemí i suterénu objektu. V přízemí se mimo lanových bubnů jako součást těžního stroje nachází

motor s převodovkou, návěstidla pro těžbu s tachografem s ukazatelem hloubky a stanoviště strojníka se signalizačním zařízením. V suterénu tvoří součást těžního stroje vzdušník pro pohon vzdušné brzdy stroje (mladší než samotný stroj), reostatový spouštěč stroje a olejové čerpadlo pro jeho mazání. Veškeré zařízení se ovládalo ze stanoviště strojníka v přízemí.

HODNOCENÍ

Devadesátá léta 20. století znamenala pro Českou republiku výrazný úpadek hlubinné těžby černého uhlí s masovou likvidací dolů. Na území současného Královéhradeckého kraje byly uzavřeny důlní areály v Jívce, Radvanicích, Malých Svatoňovicích, Rtyni v Podkrkonoší a Žacléři. Během likvidace byla zaplavená převážná většina důlních štol a jam, demonstovalo se zařízení dílčích provozoven, došlo k demolici řady objektů různého stáří z hlediska těžby černého uhlí i vývoje průmyslové architektury více či méně významných, zlikvidovaly se těžní věže. Všechny doly v dané oblasti ztratily v relativně krátké době veškerou svou provozní i historicko-dokumentační vypovídací hodnotu.

Světlou výjimkou byl areál dolu Jan Šverma, kde se sice postupně zaplavily veškeré podzemní prostory a podzemí se uzavřelo, ale nadzemní objekty s provozním zařízením zůstaly tzv. metodou *posledního dne* z větší části zachovány. Dodnes se zde dochovaly šachetní budovy s kompletním technickým vybavením včetně těžních věží, strojovny s těžními stroji a dalším provozním zařízením (doly Františka, Julie a Jan, na dole Jiří pouze šachetní budova s těžní věží). Demontovalo se zařízení kotelny, kompresorovny a úpravny uhlí. I tak zde díky uvážlivé likvidaci zůstal autenticky dochovaný areál

s vysokou dokumentační schopností daleko přesahující regionální měřítko. V současné době se jedná o jediný dochovaný důlní areál v oblasti české části dolnoslezské uhelné pánve. Ten v sobě mimo technické a technologické dokumentační hledisko pojímá také řadu objektů zajímavých i z hlediska vývoje průmyslové architektury. Ve stávající podobě samotného areálu i nedalekých dolů Jiří a Františka lze sledovat kontinuální technický i technologický vývoj těžby černého uhlí od poloviny 19. až do konce 20. století nejen v oblasti dolnoslezské uhelné pánve, nýbrž minimálně v celé střední Evropě. Významné je zejména zachování dolu Jan, který představuje doklad jednoho z nejmodernějších způsobů velkokapacitní těžby černého uhlí v druhé polovině 20. století. V dané oblasti se jedná o skutečně jediný autenticky dochovaný důl svého druhu, proto byl v roce 2011 prohlášen za kulturní památku. Veškeré ostatní důlní objekty do té doby prohlášené za kulturní památky včetně svého technického vybavení svým stářím totiž nepřesahují polovinu 20. století, a to i v hornicky známějších oblastech Ostravska, Kladenska a Příbramska. Hodnota dolu ale nespočívá jen v provozním zařízení, nýbrž i v jeho architektonickém pojetí. Zejména na objektech těžní budovy a úpravny uhlí na první pohled zaujme vybočení z dobové typizace průmyslových staveb. To se projevuje jak ve hmotovém, tak v materiálovém pojetí. Hmotové uspořádání provozně vzájemně propojených objektů vychází bezpochyby z technických a kapacitních požadavků na provoz dolu, jejich architektonické pojetí pak nezapře vliv doznívajícího funkcionalismu. Celkový architektonický dojem umocňuje použitá materiálová skladba v kombinaci režného cihlového zdiva s ocelovými skelety a průmyslovým sklem. Dobovou typizaci naopak nezapře budova strojovny. Objekty dolu Jůlie pak představují ukázkou průmyslové architektury v oblasti hornictví na přelomu 19. a 20. století. Celý areál umožňuje společně s doly Františka a Jiří na malém prostoru sledovat kontext periodického vývoje hlubinné těžby černého uhlí i architektonického a stavebního vývoje důlních objektů. Naprostým unikátem je nově otevřená expozice úpravy uhlí. Tu lze v současné době spatřit pouze v Žacléři.

Výjimečnost areálu spočívá i v jeho zasazení na hranici Krkonošského národního parku. Výstup na horní plošinu těžní věže proto návštěvníkům poskytuje nejen zážitek při poznání technické památky, ale i jedinečné výhledy na oblast východních Krkonoš a Vraních hor.

Otevírací doba

květen – září

pondělí – pátek v 9, 11, 13 a 15 hod.

sobota, neděle, svátek v 11 a 13 hod. (v červenci a srpnu také v 9 hod.)

říjen – duben

po předešlé telefonické domluvě

Kontakt

Hornický skanzen Žacléř

Areál Dolu Jan Šverma Žacléř

542 01 Žacléř

+420 499 409 107, +420 724 633 277

hornickyskanzen@djs-ops.cz

GPS souřadnice

N50.6632947°, E15.9106331°

Více informací na

<http://www.djs-ops.cz/>

Text: Miloš Buroň, Karel Novotný.

Literatura: Mauer, J.; Novotný, K.; Gawor, F.: Hornictví na Žacléřsku, Důl Jan Šverma o.p.s., Žacléř 2015.

Fotografie: NPÚ, ÚOP v Josefově, Důl Jan Šverma, o.p.s.

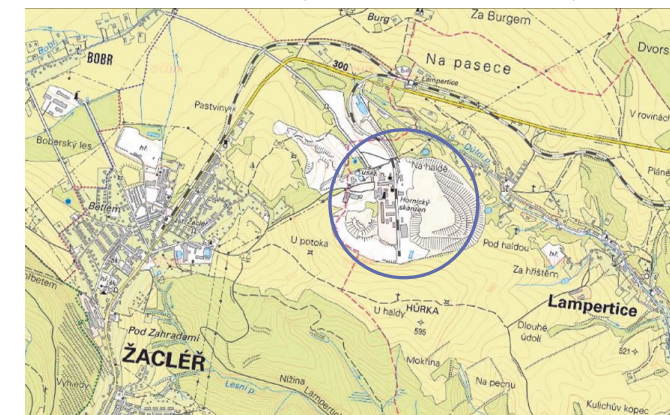
Mapa: ©ČÚZK.

Tisk: Tisk AS, s.r.o., Hradecká 966, Jaroměř.

V roce 2018 vydal Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Josefově s finanční podporou Důl Jan Šverma, o.p.s.

ISBN 978-80-88226-15-4 (ISBN 978-80-88226-16-1)

ŽACLÉŘ
AREÁL DOLU JAN ŠVERMA

ÚPRAVNA UHLÍ

Kolmo k šachetní budově stojí objekt třídírny a úpravny uhlí s těžní budovou propojený spojovacím krkem z patra s vozíkovým oběhem. Jedná se o šestipodlažní objekt konstrukčně shodný s šachetní budovou. Uvnitř je osazeno zařízení sloužící k třídění a úpravě uhlí – drtič, třídící síta, hydrocyklon, těžkokapalinová nádrž DOR k oddělení vypraného uhlí, ocelové násypky, pásové dopravníky a vodovodní potrubí. Vnitřní zařízení objektu bylo znovu doplněno v roce 1999, neboť původní zařízení bylo kompletně demontováno po ukončení hlubinné těžby.

STROJOVNA DOLU JAN

Nedílnou součástí dolu je i strojovna s těžním strojem. Jedná se o podsklepenou budovu o jednom strojním podlaží, která na první pohled upoutá pozornost fasádou z červeného břizolitu s šedým soklem členěnou symetricky rozdělenými vysokými obdélnými okny z luxfer. Budova představuje halovou tovární konstrukci, která sestává z železobetonového skeletu vyplněného cihelnou vyzdívkou, zastřešená je nízkou sedlovou střechou z ocelových příhradových vazníků. Součástí strojovny je i měnična střídavého proudu na stejnosměrný. Stroj byl osazen ve dvou vybetonovaných šachtách v interiéru strojovny. Jedna šachta sloužila pro osazení motoru, druhá lanového bubnu. Pod střechou je osazen jednoúčelový portálový jeřáb určený k montáži a demontáži těžního stroje. Nosnost jeřábu je 32 tun s pomocným zdvihem o nosnosti 5 tun, vyroben byl v ČKD Slaný v roce 1963. Stejný jednoúčelový jeřáb, ovšem pouze s nosností 6 tun, je osazen také v měničně, kde sloužil k usazení generátoru s jeho příslušenstvím. Na

i ošetřovnou s prostory využívané báňskou záchrannou službou. Z cächovny lze přes krátký spojovací most dojít až k ocelové nástupní plošině mužstva v úrovni mezípatra. Plošina má dvě výškové úrovně pro možnost nástupu většího množství horníků do těžní klece najednou. Plošina je již součástí šachetní budovy.

ŠACHETNÍ BUDOVA S TĚŽNÍ VĚŽÍ DOLU JAN

Šachetní nebo těž těžní budova je společně s úpravnou uhlí dominantním objektem celého areálu, výrazně se uplatňuje i při dálkových pohledech. Jedná se o dvoupodlažní objekt, jehož konstrukci tvoří ocelový skelet vyzděný cihlami, po obvodu lícovými. Strop nad přízemím tvoří válcované ocelové l nosníky překryté ocelovými pláty, které jsou zároveň podlahou patra. Hmotově představuje těžní budova kubus v přízemí odlehčený průjezdy s kolejnicemi pro přepravu důlního materiálu a důlní vlečkou. Patro s vozíkovým oběhem nesou v místě odlehčení ocelové sloupy. Ve střední části je základní kubus zvýšen částečným obezděním těžní věže, které se z exteriéru jeví jako dvoupodlažní nástavba. Interiér prosvětlují souvislé pásy sdružených oken v ocelových rámech se zasklením průmyslovým drátěným sklem. K severnímu průčelí přiléhá prosklený přístavek s výtahem o nosnosti 2 tuny, který sloužil k čištění násypek a přepravních pásů pod výklopníky uhlí a přepravě materiálu. Z patra vedou spojovací mosty k úpravně uhlí a k šachetní budově jámy Julie.

Z nástupní plošiny vede ocelové dvouramenné schodiště do přízemí i do patra těžní budovy. V patře se nachází výklopna s vozíkovým oběhem, jehož součástí je i kabina se stanovištěm hlavního narážeče, zhotovená z ocelové konstrukce s částečně prosklenými stěnami. Interiér kabiny je

byla na dolu zřízena národní správa. Po znárodnění dolů a některých průmyslových podniků byl od 1. 1. 1946 zřízen národní podnik Východočeské uhelné dolu, pod nějž přešly i dolu na Žacléřsku. V roce 1950 pak byly jednotlivé dolu sloučeny a přejmenovány na Důl Jan Šverma Žacléř. Pod jeho hlavičkou byl v roce 1964 uveden do provozu důl Jan, stávající úpravna uhlí se zprovoznila v roce 1965. Jednotlivé objekty dolu Jan byly postaveny v letech 1961–1964, projekt pro stavbu byl schválen již v roce 1958. Vyhotovil jej Báňské stavby Teplice, n. p., realizaci provedl Průmstav Pardubice, n. p., závod Trutnov. Jména konkrétních projektantů dosud nejsou známa. S hloubením jámy se začalo již v roce 1958, v roce 1984 byla prohloubena z původních 650 na 980 m.

Důlní činnost zde byla ukončena z důvodu nerentability těžby k 31. 12. 1992 na základě usnesení vlády České republiky z 9. 12. 1992 č. 691 k programu restrukturalizace uhelného průmyslu pro léta 1993–1996. Od poloviny 19. století se zde vytěžilo 25 milionů tun černého uhlí, po uzavření dolů zůstalo v podzemí nevytěženo ještě dalších 75 milionů tun. Následně byl důl likvidován zaplavením popílko cementovou směsí, likvidace hlavních důlních děl skončila 31. 12. 2005. Souběžně s likvidací byla v roce 1998 zahájena povrchová těžba černého uhlí, která probíhala do roku 2008. V červnu 2012 zde byl slavnostně otevřen hornický skanzen, v roce 2018 rozšířený zpřístupněním štol Jitřenka

POPIS DOLU

Cestou do areálu mineme prostor někdejšího dolu Eliška, kolem něhož dojdeme k vrátnici. Po průchodu vrátnicí mineme trafostanici a z památkového hlediska méně zajímavou administrativní budovu. Mezi vrátnicí a administrativní budovou se nachází nedávno otevřená štola Jitřenka. Jedná se o cca 100 m dlouhou štola zakončenou v lomu imitací dovrchní chodby a krátkou výstupní šachticí. Původně se jednalo o slednou chodbu, v níž je viditelná uhelná nadložní sloy o mocnosti až 180 cm. Ve štole jsou nainstalované různé typy důlní výztuže používané od nejstarších dob až po současnost. Nedaleko od ní se nachází hlavní těžební dílo celého areálu – důl Jan.

Prvním objektem, v němž začínala i končila horníkova šichta, je sociální budova. Ta není při pohledu z exteriéru nikterak zajímavá, na první pohled se jedná o fádni budovu s břizolitovou fasádou. Její interiéř však pojímá pro provoz dolu nepostradatelné a z pohledu návštěvníka zajímavé prostory řetízkové šatny se sprchami, cächovnou, lampovnou

HISTORIE

Areál bývalého Dolu Jan Šverma se nachází v centru dobývacího prostoru Žacléř v katastrálním území Lampertice, severovýchodně od stejnojmenného města ve východním podhůří Krkonoš. Žacléřský uhelný revír tvoří součást geologicky poměrně rozlehlé tzv. vnírosudetské neboli dolnoslezské černouhelné pánve s bohatou hornickou tradicí. Na české straně zaujímá Žacléřsko-svatoňovický uhelný revír a zasahuje až k Hronovu. Na polské straně sahá až k Walbrzychu. Jedná se o oblast s permokarbonskými usazeninami, v níž více než 400 let kontinuálně probíhala hlubinná těžba černého uhlí, a to jak na území dnešního Česka, tak i Polska. V samotném areálu bylo v minulosti v provozu několik hlubinných dolů, z nichž se zde do současné doby kompletně dochovaly dva – Jůlie a Jan. Z obou těchto dolů se dochovaly šachetní budovy s těžními věžemi a plným, téměř provozuschopným, vybavením, strojovny s těžními stroji, ale i další objekty nezbytné pro důlní provoz jako opravna důlních lokomotiv, zámečnické dílny, ventilátorovna, kompresorovna, úpravna uhlí s uhelnými zásobníky či kotelna. Ze starších dolů se zde dochovala i strojovna dolu Marie.

Mimo areál Dolu Jan Šverma se severně od něj nachází v katastrálním území Černá Voda u Žacléře ještě důl Františka, jihozápadně nejstarší dochovaný důl na Žacléřsku Jiří. Ten najdeme na stejnojmenném kopci v katastrálním území Žacléř.

Na konci 19. století došlo k centralizaci dobývání uhlí. Tehdy se v letech 1896–1898 stal postupně vlastníkem všech dolů Západočeský báňský akciový spolek se sídlem ve Vídni, po získání všech žacléřských dolů uváděný jako Západočeský báňský akciový spolek, ředitelství dolů v Žacléři. V roce 1941 byl spolek arizován a jeho vedení se přeneslo do Zbůchu u Plzně. Od té doby se uvádí jako Západočeský báňský akciový spolek, podniková skupina Žacléř. V červenci 1945

